

Vooral de behandeling van de periode tot 1980 lijdt daaronder. Met het culturele klimaat van de jaren tachtig en negentig kan Slot (geboren in 1964) duidelijk iets beter uit de voeten. Maar een bredere oriëntatie in de relevante literatuur was hoe dan ook op zijn plaats geweest. Een meer concrete omissie is dat Slot aan een opvallend nieuw verschijnsel in de jaren 1990 – het ethisch beleggen – niet meer dan incidenteel aandacht geeft. Dit neemt echter niet weg dat deze dissertatie een waardevolle bijdrage is aan de geschiedschrijving van het financiële bedrijfsleven.

Jan Peet
Nijmegen

Pim Kooij en Richard Paping (eds.), *Where the twain meet again. New results of the Dutch-Russian project on regional development*. *Historia Agriculturae* 34 (Groningen en Wageningen: Nederlands Agronomisch Historisch Instituut Groningen/Wageningen, 2004) 298 p. ISBN 9036720168

‘East is east and West is west/and never the twain shall meet’. Zo pessimistisch als Rudyard Kipling waren historici van de universiteiten van Groningen en Utrecht bepaald niet, toen ze in 1991 begonnen aan een ambitieus project rond vergelijkende regionale geschiedschrijving in Rusland en Nederland. De uitdaging was niet alleen om zeer verschillende onderzoeksgroepen op één lijn te krijgen, het was ook de bedoeling dat gewerkt zou worden met de ‘cohort analyse’, dat wil zeggen het volgen van geboortegeneraties in hun hele levensloop. Al even ambitieus was de doelstelling om uit te gaan van het concept ‘integrale geschiedschrijving’. Deze notie, ooit door Jan Romein opgeworpen tegen de verfoeide ‘vergruizing’, behelst dat alle terreinen van de samenleving (demografie, cultuur, economie en politiek) steeds op hun interacties onderzocht dienen te worden. De eerste, voorlopige, resultaten van het project verschenen in 1998 onder de titel *Where the twain meet*. Hierin werden demografische en economische ontwikkelingen in de Brabantse Kempen en de Groningse kleigebieden behandeld, alsook van een aantal gebieden (Yaroslavl, Tambov) in Rusland. In *Where the twain meet again* worden een aantal nieuwe regio’s toegevoegd. Helaas ontbreken in beide studies overzichtelijk kaartjes. In de nieuwe studie ligt de nadruk op het demografisch gedrag en met name op de huwelijksluiting. Ook is er veel aandacht voor variatie en ontwikkelingen in de samenstelling van huishoudens (door Trienekens en Kanitshev et al.). Tenslotte zijn er ‘uitmijters’ van Duijvendak over netwerken van regionale elites, van Van Cruyningen over sociale reproductie van boeren en van Paping over gezinsstrategieën van landarbeiders.

Het hier besproken boek is dus een vervolg en geen afronding van het project. De redacteurs zijn nog steeds heel bescheiden over hun resultaten. Toch wil ik proberen hier in kort bestek een tussenstand op te maken. Een voor de hand liggende vraag is: heeft de integrale geschiedschrijving opgeleverd wat er van verwacht werd? Op dit punt vind ik het boek ronduit teleurstellend. In de epiloog wordt niet voor niets opgeroepen om werk te maken van verwaarloosde terreinen als politiek, cultuur en religie (p. 296). De concentratie op demografie is op zich nog geen probleem, als de analyse daarvan tenminste ‘integraal’ is. Vreemd is dan ook dat in bijvoorbeeld Collenteurs artikel over regionale verschillen in de demografische transitie in Groningen de aspecten cultuur en religie niet aan bod komen. Te vaak ook wordt in het boek het demogra-

fisch gedrag van Russische boeren verklaard vanuit ‘traditie’, die maar heel langzaam plaats wilde maken voor een ‘moderne’ levenshouding. Wat die traditie dan was, en waarom die dwingend aanstuurde op een extreem vroeg huwelijk, wordt nauwelijks ingevuld. Zo wordt niet duidelijk in hoeverre de ouders de huwelijken arrangeerden en of en hoelang het jonge paar bij één van de ouders ging inwonen. Een uitzondering in dit opzicht is het artikel van Cherniakova over Karelië, waarin van ethnografisch materiaal gebruik gemaakt wordt. In het artikel van Dyatchkov en Kanitchev wordt overigens serieus gepoogd om alle maatschappelijke terreinen ‘integraal’ op elkaar te betrekken. Dit in potentie uitstekende stuk is echter vrijwel onleesbaar geworden door het dwangmatig invullen van een soort matrix met alle mogelijke dwarsverbanden.

Ook als exploratie in de historische demografie valt er op dit boek nog wel wat aan te merken. Het is met name jammer dat weinig tot geen aansluiting is gezocht bij recente theorievorming. Bijvoorbeeld de analyses van de compositie van huishoudens zouden kunnen winnen bij een gezamenlijk theoretisch uitgangspunt zoals dat onlangs is voorgesteld door Michel Verdon (*Rethinking Households: An Atomistic Perspective on European Living Arrangements*, London 1998). Ook bevat het boek unieke gegevens over miskramen, die gerelateerd worden aan de levensstandaard en de zware arbeid van boerenvrouwen. Hier zou verwezen kunnen worden naar het belangwekkende debat over de samenhang tussen fertiliteit en levensstandaard (zie onder andere P.T. Ellison, *On Fertile Ground. A Natural History of Human Reproduction*, Cambridge/London 2001).

Ik noem die gemiste aansluiting ‘jammer’ omdat ik in feite grote waardering heb voor deze onderneming. De auteurs zijn er toch maar in geslaagd formidabele obstakels gevormd door de gebrekkige Russische bevolkingsadministratie het hoofd te bieden. Eindelijk krijgen we meer zicht op wat zich oostelijk van de beroemde lijn tussen Triëst en Sint Petersburg afspeelde. Inderdaad was, zoals Hajnal voorspelde, het overheersende beeld dat van heel vroege huwelijken. De bijdragen laten echter zien dat er grote variatie bestond tussen stad en platteland en naar de aard van de horigheid. Ook vond er een duidelijke ontwikkeling plaats naar een meer west-Europees patroon. Deze resultaten en inzichten zijn van grote waarde en verdienen het ingezet te worden in lopende, internationale debatten. Dat die debatten nogal specialistisch zijn en er dus voorlopig alleen maar meer ‘vergruizing’ plaatsvindt, moet dan maar voor lief genomen worden.

Jan Kok

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis

Carl Denig, *Van aakschipper tot zwikker. Gids van historische beroepen* (Utrecht: Stichting Matrijs, 2004) 128 p. ISBN 9053452451

Altijd willen weten wat een hondenslager deed? Dat kan met dit boek. Twee duizend ‘oude’ beroepstermen staan alfabetisch gerangschikt, met daarachter een korte omschrijving van de beroepsactiviteiten. De bronnen waaruit de beroepsnamen afkomstig zijn, hebben betrekking op de periode circa 1780-1980. De bronnen voor de beroepsnamen zijn belastingregisters, bevolkingsregisters, adresboeken; de betekenissen komen uit het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* en andere woordenboeken. Jammer genoeg staat bij een beroepstitel niet vermeld in welke bronnen of tijdvakken